

יד שאינו מקבל טומאה (חולין קכח)

גליון 507

בדר קכח. בעי רבה בהמה בחייה מהו שתעשה יד לאבר, תיקו. ופירש"י (בד"ה בעי רבה) מי אמרינן כיון דבעלי חיים לא מקבלי טומאה, יד נמי לא הוי או דילמא נהי דאיהי גופה טהורה, יד לאבר מיהא הויא כי היכי דאמרינן גבי עצם דבשר ואוכל עליו שהוא יד לבשר להכניס ולהוציא טומאה אע"פ שאין עצם בלא בשר מקבל טומאה.

הסתפק רבה אי בעל חי יכול לשמש יד לטומאה היות והיא עצמה אינה יכולה לקבל טומאה. והצד שיהיה יד הוא שמצאנו יד שאינו מקבל טומאה, ובכל זאת משמש כיד כמו בעצם לבשר.

ובתוס' (בד"ה בהמה) הקשו וז"ל תימה מאי מיבעיא ליה, אי משום דבהמה בחייה לאו בת קבולי טומאה היא, כל ידות שבעולם נמי לא מקבלי טומאה אלא שמכניסות ומוציאות טומאה, עכ"ל. והיינו דכל יד אינו טמא ורק מעביר הטומאה, א"כ מאי איכפת לן שהבע"ח אינו מקבל טומאה, דלמה אינו יכול להיות יד. ותירצו וז"ל דלא דמי לשאר ידות, דמאי דלא מקבלי טומאה משום שאינן אוכל אבל בעלי חיים כי נמי הוו אוכל כגון בן פקועה איכא למ"ד פרק בהמה המקשה (דף עה.) דלא מקבל טומאה, עכ"ל. והיינו דבע"ח גרע מסתם יד, דסתם יד אינו אוכל וכשמשמש לאוכל נעשה לו יד אבל בע"ח אינו מק"ט אפי' אם הוא אוכל. ועדיין צ"ב דמאי איכפת לן שאינו מקבל טומאה סוף סוף אם משמש את האוכל למה שלא יעשה לו יד, ולמה גרע מעצם או עץ שנחשבים כיד.

ולכאורה הפשט בתוס' הוא דדבר שאינו אוכל אינו מקבל טומאה מצד עצמו אבל ע"י שמשמש את האוכל הוא טפל אליו ונטמא כדי להעביר הטומאה לאוכל אבל בע"ח שעצם החיות שלו מונע ממנו שלא יוכל להיטמא אז גם בתור יד אינו יכול להיטמא וממילא לא יחשב יד.

ולפי"ז יוצא דהא דבעל חי אינו מקבל טומאה אינו בגלל שאינו אוכל אלא שהחיות מונעת טומאה. והביאור בתוס' תלוי בהבנת הגדר של יד, דאי נימא שהיד נטמא אגב האוכל ניחא כנ"ל אבל אם היד אינו נטמא כלל אלא הוא רק מעביר הטומאה מאי איכפת לן שהבע"ח אינו יכול להיטמא. וכן כתב בקהלות יעקב (טהרות סי' ע) דאי היד עצמה אינה מקבלת טומאה רק שחידשה התורה שגם דבר שאינו מק"ט מכניס ומוציא בתורת יד אינו מובן מה בכך שהוא ג"כ נמנע מקב"ט מחמת חיותו הא בכל מקום אין היד דבר המק"ט ומ"מ מכניס ומוציא, ומה לי אינו מק"ט מטעם אחד (לפי שאינו אוכל) ומה לי אמק"ט משני טעמים (שאינו אוכל והוא בע"ח) וכו' אבל אי נימא דהתורה חידשה שהיד עצמה מק"ט לפי שנידון ונחשב כדבר אוכל עפי"ז מובן שפיר וכו' י"ל נהי דאחשביה רחמנא ליד שאינו נאכל שיהא בתורת אוכל אכתי הרי אינו מק"ט מחמת חיותו ואפשר דלענין זה לא איתרבי ידות שיקבל טומאה לענין להכניס ולהוציא. אמנם העיר הקה"י דלשון התוס' שכתבו בקושייתם כל ידות שבעולם נמי לא מק"ט אלא שמכניסות ומוציאות טומאה משמע דסברי שהיד עצמו אינו טמא גם בזמן שמכניס ומוציא, עיי"ש.

ואם הגדר של יד הוא שהוא נטמא כשמעביר מה הצד שבע"ח יכול לשמש כיד הא אינו יכול להיטמא. וצריכים לומר שגם על הצד שנטמא היד הרי אינו נטמא אלא בשעת המגע כדי להעביר הטומאה דרכו אבל רגע אחרי אינו טמא. ויוצא דאינו טמא אלא בשביל המעבר ולכן יש צד לגמ' שגם בע"ח שיש בו סיבה לא להיטמא אבל להיטמא באופן כזה לשמש כמעבר אולי כן יכול להיטמא.

והנה הגמ' בסוגיא מביאה עוד ספיקות כעין הספק של רבה. בעי אביי בקישות שחלקה בעציץ שאינו נקוב, שהחלק שבעציץ מקבל טומאה לפי רבי שמעון (שדינו כתלוש) וחלקה היוצא מחוץ לעציץ נחשב כמחובר שאינו מקבל טומאה (כעין בעלי חיים) מהו שתעשה יד לחברתה. ולכאורה זהו אותה שאלה כמו בבע"ח, האם מחובר שאינו מק"ט יכול לשמש כיד להעביר טומאה לחלק שנחשב תלוש.

ועוד בגמ', בעי ר' ירמיה באופן שהשתחוה לחצי דלעת ונאסרה בהנאה ולר"ש אינה מק"ט, מהו שתעשה יד לחברתה לקבל טומאה מן השרץ כדי להביאה לחברתה להיות בטומאת שרץ (וביאר רש"י דהחלק שהוא ע"ז כבר טמא אבל זה רק מדרבנן, וכאן בעי ליה אם נטמא מדאורייתא).

ושוב יש כאן שאלה של דבר שאינו נטמא (כי הוא אסור בהנאה), האם יכול לשמש כיד להעביר טומאה. (כך פירש רש"י בלישנא קמא. ועי' בדבריו שהביא לישנא אחרת).

ועוד בגמ' (דף קכח:): בעי רב פפא יחור של תאנה שנפשח מהו שיעשה יד לחברתה. האם היחור המחובר יכול לשמש יד ליחור שאינו מחובר. וכאן לכאורה הוי ממש אותה שאלה של אביי בעציץ אם מחובר יכול לשמש יד לחלק שהוא תלוש. אלא שברש"י יש שני פירושים. א) היה יחור שנפשח שיכול להיות וממנו נפשח עוד יחור שאינו יכול להיות, והשאלה היא האם היחור שיכול להיות הוי יד ליחור שאינו יכול להיות. ב) השאלה היא האם האילן עצמו יכול להיות יד ליחור שנפשח. וכתב בתפארת יעקב דלפירוש השני היינו הך בעיא דקישות (אי מחובר נעשה יד לתלוש). משמע מדבריו דלפי הפירוש הראשון ניחא ליה שאין זה בדיוק אותה שאלה כי כאן היחור אינו כ"כ מחובר, וצ"ע. ועוד הוסיף שם להקשות על הפירוש השני שלא יתכן שהאילן עצמו יהיה יד כי הוא מחובר ממש, ורק בדבר שנישא וניתן ביד שייך לומר שיהיה יד. ואח"כ בגמ', בעי רב זירא לענין אבן של בית מנוגע אם חציו הטהור יכול לשמש יד לחציו הטמא. וזה כבר שאלה בהל' טומאת צרעת.

וצ"ב למה הגמ' הביאה הרבה דוגמאות לאותה שאלה האם דבר שאינו מקבל טומאה יכול לשמש כיד. ובתוס' הרא"ש (סוף קכח. בד"ה הרי אמרו) כתב על הבעיא של חצי דלעת, ואף אם תמצי לומר דבהמה בחייה אינה נעשית יד, שאני התם דבחייה מניעת קבלת הטומאה מחמת עצמה אבל הכא דבר אחר גרם לו מניעת קבלת הטומאה (שמישהו השתחוה לה ועשאה ע"ז). ואולי דבר שבעצמותו אינו נטמא גרוע מדבר שבעצמותו היה נטמא לולא שקרה לו מה שעשו לו.

גם בתוס' (בד"ה הרי אמרו המשתחוה) כתבו דלא דמי הציור של הדלעת לשאר ידות דשם אין מקבלות טומאה לפי שאינן ראויות לאכילה, ועץ בעלמא הן אבל הכא אוכל גמור הוא אבל דבר אחר גורם לו שאין ראוי להאכילו לאחרים כדפרישית לגבי בהמה בחייה מהו. הרי שחילקו בין הדלעת לשאר ידות אבל השוו אותה לבעל חי, דבשניהם הם אוכל אלא דיש להם סיבה אחרת למה אינן נטמאות. אבל התוס' הרא"ש חילק ביניהם שכתב שאפי' את"ל שבע"ח אינה נעשית יד יתכן שבדלעת כן יהיה יד, דיש הבדל בין דבר שבעצמותו אינו נטמא לדבר שאינו מופקע מטומאה אלא מחמת אחר.

והנה דנו האחרונים בהא דבע"ח אינו נטמא האם זה בגלל שאינו אוכל או שהחיות שלו מונעת ממנה להיטמא. ובתוס' הנ"ל דייק הגרי"ז (זבחים טז) שעצם החיות היא המונעת ואפי' היה לו שם אוכל לא היה נטמא וכנ"ל. וכתב במנחת אברהם (מנחות קא:; עמ' תעד) דבע"ח הוי הלכה דחיותו מטהרתו אבל מחובר הא מבואר ברש"י (פסחים לד. ד"ה טהרו) דהא דטהור מחובר משום דבטלו מתורת אוכל, והוסיף במנח"א דמחובר לקרקע הרי היא כקרקע, עכת"ד. מאידך משמע מתוס' בדף קכא: שבע"ח אמק"ט כי אינה אוכל. ואם חזינן דיש הבדלים בין הסוגים השונים בסוגיין אפשר ליישב שהגמ' הביאה כמה שאלות בענין יד שאינו נטמא כי לכל אחד יש טעם אחר, דבע"ח יש לו דין שהחיות מטהרתו, ובמחובר הוא אינו אוכל, ועבודה זרה היא אוכל שיש לה סיבה חיצונית שמחמתה אינה נחשבת כאוכל (כי אינה נאכלת ע"י אחרים). ולגבי יחור שנפשח לפי הפשט הראשון ברש"י יש כאן שאלה מיוחדת של שני ענפים שקצת מחוברים ואחד יש לו דין כאילו הוא מהובר והשני לא. ולפירוש השני יש כאן שאלה חדשה האם אילן שלם יכול להיות יד, וכמו שהקשה בתפארת יעקב איך יתכן שהאילן שאינו ניטל כלל ישמש כיד. אבל רש"י כנראה נקט שגם בכה"ג יתכן שיהיה יד.

ויש להוסיף עוד ולחלק דבע"ח לכאן הגדר הוא שהחיות מונעת ממנה מלהיטמא וכנ"ל אבל במחובר יש מקום ללמוד שאין הגדר שאינו אוכל אלא שחיבור מטהר אותו, דזריעה מטהרת כמו מקוה כמבואר בתו"כ (פר' שמיני) דהארץ מעלה את הטמאים מטומאתם והמקוה מעלה את הטמאים מטומאתם.